

מתווה לסיום המלחמה ברצועת עזה וכינון קואליציה אזורית: סיכויים לצד קשיים

אודי דקל | 25 ביולי, 2024 | גיליון 1883

במכון למחקרי ביטחון לאומי נערכה סימולציה לבחינת מתווה אמריקאי-בין-ערבי לסיום המלחמה ברצועת עזה, לכינון נורמליזציה בין ערב הסעודית לישראל ולגיבוש קואליציה ביטחונית-כלכלית אזורית. בסימולציה חמאס דחה את המתווה, כל עוד הוא מסוגל להילחם ולא מתהווה מנגנון חלופי לשליטה ברצועת עזה. ישראל מצידה הגיבה חיובית למתווה, על אף המחירים הנדרשים ממנה במובן קידום תהליך מדיני לקראת פתרון שתי מדינות. התפתחות זו גרמה שינוי חיובי מהותי בעמדה האזורית והבינלאומית כלפי ישראל. עם זאת, נותרו שאלות לגבי מה יביא את איראן, חזבאללה ושאר שלוחיה להסכים לסיים את מלחמת ההתשה נגד ישראל, בעיקר בשל החיבור בין סיום המלחמה לגיבוש קואליציה ביטחונית אזורית המתפרשת כברית נגד איראן. עוד עלה מהסימולציה, כי בניגוד לצפיותיה של ישראל, ה-7 באוקטובר דווקא העלה את ערכה של הרשות הפלסטינית כפלטפורמה העיקרית לכינון מדינה פלסטינית ולהתקדמות בנורמליזציה אזורית עם ישראל.

התרחיש

ארצות הברית ומדינות ערב - מצרים, ירדן, ערב הסעודית, איחוד האמירויות ומרוקו - וכן מדינות המערב, הציגו מתווה בין שלושה שלבים להפסקת המלחמה ברצועת עזה ולכינון קואליציה ביטחונית-כלכלית אזורית:

רכיב ראשון - הכרזה על הפסקת אש ברצועת עזה ובגבול ישראל-לבנון. תנאי להפסקת האש היא עסקה לשחרור החטופים. בד בבד, יורחב הסיוע ההומניטרי לרצועת עזה וכוחות צה"ל ייצאו מהערים ומחנות הפליטים ברצועה.

רכיב שני - צעדים לייצוב הרצועה ולכינון מנגנון שליטה אזורי, מחובר לרשות הפלסטינית.

- הקמת מנהלת טכנוקרטים המחוברת לממשלת הרשות הפלסטינית ברמאללה, מאוישת על ידי אנשי מקצוע ומומחים בעיקר עזתיים, שתקבל את האחריות לניהול התחומים האזרחיים ברצועה.

- כינון כוח משימה בין-ערבי שיסייע ל"רשות פלסטינית מתחדשת" ביישום רפורמות ויתמוך במהלכים להשבת שליטתה ברצועת עזה, כך שחזרתה לאזור תזכה לאהדת האוכלוסייה המקומית.
- הקמת מנגנון שיטור לרצועת עזה שיאומן במצרים בהכוונת המתאם הביטחוני האמריקאי, ויהיה אחראי על הסדר הציבורי ברצועה.
- כל עוד לא משוחררים כל החטופים הישראליים ישראל אוחזת במרחב האבטחה, במסדרון נצרים ובציר 'פילדלפי' ואינה מוותרת על חופש הפעולה הצבאי נגד איומי ותשתיות טרור ברצועה.

רכיב שלישי - קידום תהליך מדיני בחסות אזורית.

- כינוס וועידה אזורית ובינלאומית, שבמסגרתה יוכרז על כינון יחסים רשמיים בין ישראל לערב הסעודית וכן גיבוש קואליציה ביטחונית-כלכלית אזורית בהובלת ארצות הברית ובהשתתפות מדינות ערב המתונות וישראל.
- תוקם וועדת פיקוח בראשות ארצות הברית ובהשתתפות ירדן, מצרים, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, כדי לוודא שאכן הרשות הפלסטינית מיישמת את הרפורמות הנדרשות ממנה כך שתהיה שחקן ראוי לקידום הסדר מדיני.
- אם אכן תפסוק הוועדה כי מיושמות הרפורמות הנדרשות והרשות תוכיח יכולת שליטה אפקטיבית, יותנע תהליך מדיני בין ישראל לרשות כדי לסלול את הדרך לקראת מציאות של שתי מדינות לשני עמים.
- **דרישות מישראל:** הקפאת הבנייה בהתנחלויות שמחוץ לגושי ההתיישבות; הקמת תשתיות תחבורה וכלכלה בגדה המערבית לשיפור התפקוד הכלכלי ומרקם חיי האוכלוסייה הפלסטינית; לאפשר את שיקום רצועת עזה.
- **דרישות מהרשות הפלסטינית:** הפסקתה של העברת כספים למשפחות הטרוריסטים ולאסירים; כינון לשלום ולסובלנות; הגבלת והרחקת גורמים קיצוניים.

תגובות השחקנים השונים לתרחיש

חמאס: דחה את ההצעה ודרש התחייבות וערבויות בינלאומיות להפסקת המלחמה וליציאת כוחות צה"ל מכל שטחי הרצועה. הארגון הגביר את פעילות תאי הטרור נגד כוחות צה"ל, המשיך לשגר רקטות, חיסל משתפי פעולה עם הרשות הפלסטינית ודחה את עסקת שחרור החטופים.

ישראל: משהתבררה עמדת חמאס, הסכימה לשני רכיבי המתווה – גם לסיום המלחמה וגם לנורמליזציה עם ערב הסעודית, תוך נכונות להשתתף בתהליך מדיני שיוביל בעתיד לפתרון שתי מדינות לשני עמים.

חזבאללה: מנהיג הארגון, חסן נסראללה, הודיע כי ימשיך במלחמת ההתשה כל עוד כוחות צה"ל שוהים ברצועת עזה. חזבאללה בתאום הדוק עם איראן ישוב ויתקוף את ישראל בכל פעם שהיא תפר את הפסקת האש מול חמאס, זאת, גם אם תהיה התקדמות במתווה לסיום המלחמה.

איראן: המשיכה להפעיל את שלוחיה נגד ישראל ומאיימת בתגובה נגד ערב הסעודית, אם תכריז על יחסים רשמיים עם ישראל. איראן נחושה לטרפד את הנורמליזציה, אך מתקשה לנתק את הקשר בינה לבין הפסקת אש/סיום המלחמה בעזה, שכן היא מעוניינת בהישרדות חמאס. עם זאת, הצורך האיראני בטרפוד הנורמליזציה גובר על שרידות חמאס והיא החליטה להמשיך במלחמת ההתשה מול ישראל באמצעות שלוחיה. חלום הבלהות של איראן התממש ב-14 אפריל במערך ההגנה האווירית האזורי שפעל לצד ישראל. לכן היא מאיימת על המדינות הערביות, השותפות הפוטנציאליות להסכם ביטחוני-אזורי, ממריצה את שלוחיה להגביר את פעילותם וממשיכה להעביר כספים ונשק לחמאס.

ערב הסעודית: מעודדת מהנכונות הישראלית להפסקת המלחמה ולתהליך מדיני עם הרשות הפלסטינית, ומוכנה להתקדם בנורמליזציה ובתנאי שהתמורות האמריקאיות יסופקו לה, גם אם המתווה להפסקת המלחמה לא יושלם. עם זאת, כל עוד נמשכת המלחמה ברצועת עזה ובין ישראל לחזבאללה, ערב הסעודית מתקשה לכוון יחסים רשמיים עם ישראל ודחתה את התחייבותה ליישום מסגרת של קואליציה ביטחונית אזורית.

מצרים: מברכת על תשובת ישראל למתווה תומכת בניסיון לייצר יציבות אזורית ומוכנה לסייע בכך. מעבירה סיוע הומניטרי לרצועה, פותחת את מעבר רפיח, אך דורשת שהרשות הפלסטינית תשלוט במעבר. מצרים מסרבת לשלוח כוחות לייצוב הרצועה, אך מוכנה לתמוך בכוח משימה בין-ערבי או בינלאומי שיוקם לצורך שיקום הרצועה.

הרשות הפלסטינית: קיבלה את המתווה, הסכימה לשלוח כוחות ממשמר הנשיאות למעבר רפיח, אך השהתה את שליחתם של מנגנוני ביטחון לניהול הרצועה כל עוד נמשכת המלחמה. הרשות, בתמורה להתנהלות חיובית ושילובה במסגרת אזורית, דורשת את הפסקת הבניה בהתנחלויות; קבלת סיוע נרחב מצד מדינות ערב; כינון כוח בין-ערבי שיסייע לה להשיב את השליטה ברצועה; תמיכה ייחודית במנגנוני הביטחון שלה לשם תשלום משכורות ושיפור יכולות; וכן שחרור כל כספי הסילוקין על ידי ישראל. וכל זאת, תוך נכונות לכוון מנגנון סוציאלי שיתמוך במשפחות המחבלים, ולפיקוח ערבי על מערכת החינוך ודה-רדיקליזציה של התכנים בה.

ירדן, איחוד האמירויות, בחריין ומרוקו: ברכו על המתווה ומוכנות להירתם לשיקום רצועת עזה בהמשך. הן דרשו מהרשות הפלסטינית ליישם את הרפורמות והביעו מוכנות לסייע לה בכך, אך דחו את הבקשה לשלוח כוחות לרצועת עזה והציבו שלושה תנאים לכך: הפסקת הלחימה ברצועה; הרשות הפלסטינית תזמין אותן (ולא ארצות הברית או ישראל) להשתלב

בייצוב הרצועה לאחר שתוכיח מוכנות וכשרות לנהל את האזור; ישראל תתחייב להפסיק את ההתקפות הצבאיות ברצועה.

רוסיה: הסתייגה מהמתווה מוך כך שהיא מעוניינת שתשומת הלב העולמית תופנה למזרח התיכון ולא למלחמה באוקראינה, שמרה על תאום הדוק עם איראן וסין והמשך שיתוף הפעולה הצבאי עימן, תוך כינון מנגנון למידה משותף אודות היכולות הצבאיות של ישראל וארצות הברית. רוסיה וסין ניסו לצנן ההליכה הסעודית לקראת נורמליזציה עם ישראל וברית ביטחונית עם ארצות הברית.

אירופה: תמכה במתווה. נרתמת לסייע לרשות הפלסטינית ביישום הרפורמות הנדרשות ממנה.

תובנות שעלו מהסימולציה

חמאס - כל עוד הארגון מסוגל להמשיך להילחם ולא מתגבש מנגנון חלופי לשליטה ברצועת עזה - הוא אווז עדיין בכוח הווטו ויכול לשבש ואף לטרפד את המתווה. חמאס דחה את המתווה מתוך הבנה כי הוא עשוי לקבל הצעה טובה יותר בשל ריבוי הגורמים השואפים לסיים את המלחמה. חמאס יעשה הכול כדי להישאר רלוונטי ומעורב במנגנון השליטה ברצועה, גם אם לא יעמוד בראשו, וישמור על שאריות כוחו הצבאי וחוליות הטרור.

ישראל אינה מוכנה לוותר על חופש הפעולה המבצעי שתכליתו מניעת צמיחה מחודשת של חמאס וסיכול איומים. אף לא אחד מהשחקנים קיבל את הדרישה הישראלית לחופש פעולה, ומנגד לא נרתם לשלוח כוחות אפקטיביים לפירוק תשתיות טרור ולמניעת צמיחה והתעצמות חמאס מחדש. עם זאת, המענה החיובי של ישראל למתווה, ובכלל זאת נכונות "לשלם מחיר" מבחינתה במובן של קידום תהליך מדיני לפתרון שתי מדינות, הביא לשינוי חיובי מהותי בעמדה האזורית והבינלאומית כלפיה. ערב הסעודית נכונה להתקדם בנורמליזציה, גם אם הלחימה בעזה לא פסקה, לנוכח סרבנות חמאס.

פער גדול נותר במתווה לגבי השאלה מה יביא את איראן, חזבאללה ושאר השלוחים האיראניים (החות'ים, למשל) להסכים לסיים את מלחמת ההתשה שהם מנהלים נגד ישראל, בעיקר עקב החיבור בין סיום המלחמה לגיבוש קואליציה ביטחונית אזורית, המתפרשת כברית נגד איראן ושלוחיה. שאלה נוספת כיצד ניתן לשכנע את ערב הסעודית לגלות נחישות ולהתקדם במתווה הנורמליזציה עם ישראל כל עוד אין רגיעה בכלל הזירות. (הסימולציה לא הגיעה לשלב שבו נמשכת הלחימה מול איראן ושלוחיה וישראל מיישמת חופש פעולה צבאי למניעת צמיחת חמאס מחדש ברצועה).

חסם להתקדמות בנורמליזציה ולכינון קואליציה אזורית הוא התנהלותה של ישראל ביהודה ושומרון ובעיקר המשך הסיפוח הזוחל, כפי שבא לביטוי בהחלטות ממשלת ישראל לאחרונה וצעדיה המתפרשים באזור ובזירה הבינלאומית שנועדים להביא להקרת הרשות הפלסטינית. בניגוד לצפיותיה של ישראל, ה-7 באוקטובר דווקא העלה את ערכה של הרשות הפלסטינית

כפלטפורמה העיקרית הרלוונטית לכינון מדינה פלסטינית ולהשגת הסדר מדיני ישראלי-פלסטיני כתנאי להתקדמות בנורמליזציה עם ישראל. במקום לשכך חששות של מדינות האזור ולעודד אותן להתקדם לפי המתווה של קואליציה ביטחונית-כלכלית אזורית, גם אם לא נמצא הסדר לסיום המלחמה ברצועת עזה, ישראל מקשה עליהן עקב דבקות במדיניותה הנוקשה כלפי הרשות הפלסטינית והרחבת ההתיישבות ביהודה ושומרון. מדיניות זו נתפסת כמיועדת לסכל אפשרות לכונן מדינה פלסטינית בת-קיימא.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט